

Ruziyev Davron Yuldashevich
Buxoro davlat universiteti,
musiqa ijrochiligi va madaniyat
kafedrası professori

ORKESTRNING SHAKLLANISH TARIXI

Annotatsiya. Ushbu maqolada Yevropaning ba'zi shaharlarida damli va torli cholg'u asboblarning doimiy ansamblari paydo bo'la boshlagani, ushbu ansamblarning orkestrga o'xshashi va orkestr birinchi marta Lyudovik XIV davrida yaratilgan, deb hisoblanganligi, orkestr tarixi nafaqat cholg'u asboblarning rivojlanish tarixi, balki orkestr uchun musiqa yozish san'atining va orkestr jamoalarining rivojlanish tarixi ekanligi izohlangan.

Cholg'u asboblarning rivojlanishi tufayli 18-asr oxirlarigacha orkestrlar qoida tariqasida torli cholg'ular guruhidan iborat bo'lganligi hamda orkestrning rivojlanishi asrlar davomida shakllanganligi bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Cholg'u asboblari, kapella, ibodatxona, ansambl, orkestr, musiqa yozish san'ati.

ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ОРКЕСТРА

Аннотация. В статье рассматривается возникновение постоянных ансамблей духовых и струнных инструментов в некоторых городах Европы, сходство этих ансамблей с оркестрами, а также тот факт, что считается, что оркестр впервые был создан во времена правления Людовика XIV. Говорят, что история оркестра — это не только история развития музыкальных инструментов, но и история развития искусства сочинения музыки для оркестра и оркестровых ансамблей. В связи с развитием музыкальных инструментов оркестры до конца XVIII века состояли, как правило, из группы струнных инструментов, и развитие оркестра складывалось на протяжении столетий.

Ключевые слова: Музыкальные инструменты, а cappella, Cherkov, ансамбль, оркестр, искусство написания музыки.

HISTORY OF THE FORMATION OF THE ORCHESTRA

Abstract. The article examines the emergence of permanent ensembles of brass and string instruments in some European cities, the similarity of these ensembles to orchestras, and the fact that the orchestra is believed to have first been created during the reign of Louis XIV. They say that the history of the orchestra is not only the history of the development of musical instruments, but also the history of the development of the art of composing music for the orchestra and orchestral ensembles. Due to the development of musical instruments, orchestras until the end of the 18th century usually consisted of a group of string instruments, and the development of the orchestra took place over the centuries.

Keywords: Musical instruments, a cappella, Cherkov, ensemble, orchestra, the art of writing music.

Qadim zamonlardan beri odamlar musiqa asboblari tovushining inson kayfiyatiga ta'siri haqida bilishgan: arfa, lira, kemancha yoki qamish nayining sokin, ammo ohangdor ovozda chalinishi quvonch, sevgi yoki tinchlik tuyg'ularini uyg'otgan. Hayvon shoxlari yoki metall quvurlar ovozi tantanali va diniy tuyg'ularning paydo bo'lishiga yordam bergan. Shox va karnaylarga qo'shilgan baraban va boshqa zarbli asboblari qo'rquvni yengishga yordam bergan va tajovuzkorlik hamda jangarilikni uyg'otgan.

Ma'lumki, bir nechta o'xshash cholg'u asboblarni birgalikda ijro etish nafaqat tovushning yorqinligini, balki tinglovchiga psixologik ta'sirni ham oshiradi. Ko'p sonli odamlar bir xil kuyni birgalikda kuylashda paydo bo'ladigan xuddi shunday ta'sir ko'rsatishi uzoq vaqtdan beri ta'kidlangan. Shu sababli, odamlar qaerga joylashmasin, asta-sekin musiqachilar uyushmalari paydo bo'la boshlagan, ular o'zlarining ijrolari bilan janglar yoki ommaviy tantanali tadbirlar, masalan, ibodatxonadagi marosimlar, nikohlar, dafn marosimlari, toj kiyishlar, harbiy paradlar, saroylardagi o'yin-kulgilar qatnashgan.

Orkestr – ushbu jamoa tarkibi uchun maxsus mo'ljallangan asarlarni ijro etuvchi musiqa asboblarning katta guruhidir. Tarkibiga qarab orkestrlar har xil bo'ladi hamda ifodali tembr va dinamik imkoniyatlariga ko'ra turlicha nomlanadi

- simfonik orkestr (katta va kichik);
- kamer orkestr;
- puflama cholg'ular orkestri;
- xalq cholg'ulari orkestri;
- estrada orkestri;
- jazz orkestri.

Qadimgi yunonlarning fojia (tragediya)larni ijro etish an'analari aktyorlar va raqqosalar chiqishlariga cholg'u chalib hamrohlik qiladigan musiqachilar o'tiradigan maxsus maydonchalar bo'lgan. Bunday maydoncha "orkestr", deb nomlangan.

Garchi orkestrlar aslida ancha oldin mavjud bo'lgan bo'lsada lekin "orkestr" so'zining ixtirosi uchun patent (hujjat) qadimgi yunonlar bilan bog'liq bo'lib qoladi.

G'arbiy Yevropa madaniyatida musiqachilar jamoasi, ya'ni orkestr darhol orkestr deb atala boshlagani yo'q. Dastlab, O'rta asrlarda va Uyg'onish davrida u kapella deb atalgan. Bu nom musiqa ijro etiladigan ma'lum bir joyga mansublik bilan bog'liq edi. Bunday kapellalar dastlab ibodatxonadagi ruhoniylar, keyin esa saroy ahli edilar. Shuningdek, havaskor musiqachilardan iborat qishloq ibodatxona kapellalari ham bor edi. Bu ibodatxona kapellalari amalda ommaviy hodisa edi. Qishloq ijrochilari va ularning cholg'u asboblari darajasini ibodatxonadagi professional ruhoniylar bilan taqqoslab bo'lmasa ham, qishloq an'analarning keyinchalik shahar xalq cholg'u musiqasining buyuk bastakorlarga va butun Yevropa musiqa madaniyatiga ta'sirini e'tiborsiz qoldirmaslik kerak.

Garchi hamma joyda bir vaqtning o'zida bo'lmasa ham "orkestr" so'zi bir oz vaqt o'tib paydo bo'ladi. Masalan, Germaniyada bu so'z boshqa mamlakatlarga qaraganda ancha kechroq tasdiqlangan. Italiyada orkestr (orchestr) har doim musiqaning vokal qismini emas, balki cholg'u qismini nazarda tutgan. Orkestr (orchestr) so'zi to'g'ridan-to'g'ri yunon an'anasidan olingan. Italiya orkestrlari opera janrining paydo bo'lishi bilan birga 16—17-asrlar oxirida vujudga keldi. Va bu janrning g'ayrioddiy mashhurligi tufayli so'z tezda butun dunyoni zabt etdi. Shunday qilib, aytish mumkinki, zamonaviy orkestr musiqasi ikkita manbaga: ibodatxona va teatr manbasiga ega.

XV-XVI asrlarda Yevropa qirollari va gersoglari saroylarida zodagonlarning o'yin-kulgisi uchun musiqa ansambllari tashkil etilgan. O'sha paytdan boshlab, frantsuzcha "birga" degan ma'noni anglatuvchi ansambl bir guruh ishtirokchilarning musiqiy asarlarini birgalikda ijro etish yoki kelishilgan uyg'un qo'shma chiqish deb nomlangan.

Yevropaning ba'zi shaharlarida damli va torli cholg'u asboblarning doimiy ansambllari paydo bo'la boshlagan. Ushbu ansambllar orkestrga o'xshaydi hamda raqslar va ko'cha yurishlari uchun musiqa ijro etadi. Ammo shunga qaramay, bu guruhlar haqiqiy simfonik orkestr,

Musiqa ansambli deb atash mumkin emas. Musiqa ijrosi amaliy xarakterga ega edi. Bunday ansambllar tarkibining barqarorligi, guruhlarga aniq bo'linishi bilan farq qilmagan.

Orkestr soʻzining toʻliq maʼnosi tarixi 17-asr oxiridan boshlanadi. Aynan shu davrda dunyoviy cholgʻu musiqasi vujudga keldi va yangi musiqiy janrlar: opera, oratoriya, balet, keyinchalik uvertura, simfoniya, kontsert paydo boʻldi. Ushbu janrlar oʻyin-kulgi uchun emas, balki tinglash uchun ijro etilishi kerak edi.

Orkestr birinchi marta Lyudovik XIV davrida yaratilgan, deb hisoblanadi va u nafaqat musiqa, balki raqs sanʼatining rivojlanishida katta rol oʻynagan. Mashhur "Qirolning 24 skripkasi" orkestri Fransiya imperatori uchun raqs syuitalarini ijro etgan va bu orkestr tarixining boshlanishi edi. Kelgusida orkestr tobora takomillashib bordi, orkestr aʼzolari soni ortdi. Klassik tarkib klassitsizm (17-19 asr boshlaridagi adabiyot va sanʼatda: yunon va latin adabiyoti namunalariga taqlid qiluvchi oqim) davrida shakllangan. Ushbu variant bizga maestro Gaydn tomonidan taqdim etilgan. Oʻshandan beri koʻp vaqt oʻtdi, ammo bunday asboblarning toʻplami oʻsha asrning aksariyat asarlarini ijro etish uchun maqbul, deb hisoblanadi. Biroq, keyinchalik oʻzgarishlar yuz berdi. Musiqadagi belgilar va nuanslarni yanada kengroq aks ettirish uchun asboblarning qoʻshildi.

Shuni eʼtiborga loyiqlik, zamonaviy orkestr standart tarkibidan tashqari, arfa, pianino yoki turli xil qadimiy asboblarni oʻz ichiga olgan bezak asboblari bilan ham toʻldirilishi mumkin.

Orkestr tarixi nafaqat cholgʻu asboblarning rivojlanish tarixi, balki orkestr uchun musiqa yozish sanʼatining va orkestr jamoalarining rivojlanish tarixidir. Orkestr tarixi, eng avvalo, musiqiy tafakkurning, musiqiy tilning rivojidir, chunki orkestr temblari ohang, garmoniya, ritm bilan birgalikda kompozitor gʻoyasini, kayfiyatini ifodalash vositalaridan biridir.

Yuqoridagilardan xulosaga kelish mumkinki, "orkestr" soʻzi qadimgi Yunonistonda paydo boʻlgan. "Orheo" soʻzi "men raqsga tushaman", degan maʼnoni anglatadi. Yunonlar orhestroni teatrning yarim doira sahnasi, deb atashgan. Unda xor oʻz partiyalarini kuylagan va ritmik harakatlar bajarilgan. Yevropada oʻnlab asrlar davomida "orkestr" teatrda joylashgan xona, deb atala boshlangan. Unda musiqachilar, keyinroq - cholgʻu asboblari ansambli va uning ijrochilari joylashtirilgan.

Orkestrning shakllanishi 16-asrga borib taqaladi. Bu davrda bastakorlar musiqachilar uchun asarlar yozgan.

Barokko davri orkestri

Cholgʻu asboblarning rivojlanishi tufayli 18-asr oxirlarigacha orkestrlar qoida tariqasida torli cholgʻular guruhidan iborat edi. Barokko davrida orkestr tarkibini koʻpincha klavesinsiz tasavvur qilib boʻlmagan. Tez-tez lyutnya, mandolinlar ham orkestr tarkibiga kiritilib turilgan. Orkestrning rivojlanishi asrlar davomida shakllangan.

Yangi sharoitda butun orkestr kuchli, yorqin va ifodali yangrash uchun har bir cholgʻu asbobi va hamma narsa zarurdir. Bu talab orkestrning barcha guruhlariga tegishli. Odatda orkestr aʼzolari "orkestr ijrochilari", "orkestr musiqachilari" yoki oddiygina tarzda "orkestrchilar" deyiladi.

Orkestr tarixi bu - dirijyorlik san'ati tarixi hamda alohida ansambllar tarixidir. XIX asrning ikkinchi yarmida o'z musiqasiga dirijyorlik qilgan bastakor o'rniga yangi turdagi dirijyor - boshqa muallifning asarlarini ijrochisi keldi. Ulardan birinchisi Xans fon Byulov va uning ruhiy otasi Richard Vagner, keyin esa Hans Rixter, Gustav Mahler, Artur Nikish kabi kishilar edi. Shu tariqa orkestr san'ati tarixida yangi davr boshlandi.

Dirijyorning orkestr jamoasi bilan aloqasi eng muhim hisoblanadi. Agar orkestr monolit bo'lsa, yagona istak bilan boshqarilsa dirijyorning talablariga yaxshiroq javob bera oladi va u mo'jizalar qila oladi. Shuning uchun, asosiy muammolardan biri orkestr rahbari - jamoa a'zolarining badiiy intilishlari va ijodiy sa'y-harakatlarini yagona yo'nalishda individual muvofiqlashtirish, boshqacha qilib aytganda, ijrochilar bilan ijodiy va ishbilarmonlik aloqalarini o'rnatish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova D. A. Musiqiy pedagogik mahorat asoslari. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. - T.: «IQTISOD-MOLIYA», 2008.
2. Abduraximova F.R. Orkestr sinfi. – Toshkent. 2012
3. Do'stov S. Cholg'u ijrochiligi va ansambli. - Buxoro "Durdona", 2019
4. Ruziyev D. Orkestr ijrochiligi (O'quv qo'llanma). – Buxoro: "Sadriddin Salim Buxoriy" Durdona nashriyoti, 2020. – 204 b.
5. Ruziyev, D. Y. Konsert ijrochiligi asoslari. Darslik - Buxoro: "Sadriddin Salim Buxoriy" Durdona, 2022.
6. Ruziyev D.Y. Ansambl bilan ishlash uslubiyoti. Darslik. Buxoro, "Durdona" nashriyoti, 2021.